
Úvod

Může se nejnovější literatura (tedy texty, jevy, tendence a instituce posledních pěti, šesti, sedmi let) stát předmětem historického popisu, anebo jde – jak radí úzus – o výhradní doménu literární kritiky a publicistiky? Téma zvolené pro literárněvědnou konferenci 39. Bezručovy Opavy – ČESKÁ A SLOVENSKÁ LITERATURA DNES – se vydalo všanc rizikům této otázky. Organizátory konference, k nimž tentokrát přibyl také bratislavský Ústav slovenskej literatúry SAV, vedlo při volbě tématu zejména přesvědčení, že literární procesy posledních let jsou či mohou být – a platí to pro obě složky bývalé federace – nebývale čitelné. Odrážejí se totiž na pozadí té sociálně kulturní kapitoly, jež byla rázem uzavřena – a tím i "historizována" – listopadem 1989.

Po desítky let se česká a slovenská literatura vyrovnávaly se žúženým prostorem, který jim na základě homogenizujících normativních projektů vytyčovaly kulturně politické a mocensko ideologické instituce. Přirozený literární pohyb byl jimi filtrován, leccos z něj se realizovalo jako by se zpožděním, nespojitě, napřeskáčku či fragmentárně. Nejcitovanějším projevem tohoto centrálního usměrnění se stalo rozvětvení literatury do tří proudů, tzv. oficiálního, exilového a domácího ineditního. Volně, bez prostředkující mocenské autority, se mohly setkat a prolnout právě po listopadu 1989.

Jejich reintegrace, tzn. rekonstrukce společného literárního povědomí spjatá s hodnotovým převrstvením interpretační tradice, se stala prvním z dominantních procesů českého a slovenského literárního života devadesátých let. Druhým byla okamžitá obnova bipolarity literárního systému, v jehož rámci se vedle umělecké literatury znovu plně etablovalo centrum populární beletrie. Třetím velkým společným procesem, jehož kořeny na rozdíl od prvních dvou sahají daleko za hranice někdejšího konceptu socialistické literatury, je decentralizace a marginalizace literárního života i literárního textu, na Slovensku (na rozdíl od Čech) zároveň oponovaná znovuzrozením okruhu státně reprezentativní tvorby.

Referáty, které na konferenci zazněly, přistupovaly k literatuře první poloviny devadesátých let především ze dvou hledisek: z hlediska semioticko-sociologického (model celku literární komunikace, popis literárních institucí typu nakladatelství atd.) a na opačné straně z hlediska jedinečné autorské osobnosti. Pole historické poetiky, v určitém smyslu vyplňující prostor mezi oběma citovanými hledisky, bylo zastoupeno méně, ač právě ono by podle našeho mínění sneslo dokladový materiál pro to, v čem jsou devadesátá léta s osmdesátými v obou literaturách kontinuální – pro postmoderní obrat z druhé poloviny minulé dekády.

Naše řazení příspěvků je v zásadě tematické, přičemž má, zhruba řečeno, směřovat od obecnějších celků k jednotlivostem. (Toto vodítko je užito ryze pragmaticky, bez záměru hodnotit význam jednotlivých témat.) První oddíl soustřeďuje souhrnně modelující, případně programativní stati. Druhý referáty o podobě jednotlivých žánrů, a to beletristických i metaliterárních. Třetí, tematicky nejjednoznačnější a zároveň nejrozsáhlejší, přináší analýzy, interpretace a charakteristiky jednotlivých autorských poetik. Oddíl závěrečný, čtvrtý, se zabývá hlavně fungováním jednotlivých nakladatelských institucí a některými fenomény regionálních okruhů české i slovenské literatury.